

Недосєков В. В., Криця Я. П.

УДК 636.1.018-047.44

АНАЛІЗ СТАНУ БЛАГОПОЛУЧЧЯ КОНЕЙ

В. В. НЕДОСЄКОВ, доктор ветеринарних наук, професор

E-mail: nedosekov06@gmail.com

Я. П. КРИЦЯ, кандидат ветеринарних наук, старший науковий співробітник

E-mail: iana.kritsyia@gmail.com

Національний університет біоресурсів і природокористування України

<https://doi.org/10.31548/dopovidi2021.02.011>

Анотація. У статті представлений аналіз базових понять благополуччя тварин, яке є передумовою для якісного та успішного інноваційного тваринництва. Благополуччя коней повинно розглядатися з позиції концепції «п'яти свобод», яка має знаходити відображення в житті тварин.

Метою статті є аналіз стану питання благополуччя коней і перспективи розвитку й імплементації на національному та європейському рівнях.

Проведений аналіз свідчить про необхідність розроблення системи оцінювання благополуччя коней і її імплементації в Україні, водночас, враховуючи об'єктивні та суб'єктивні показники, у систему оцінювання благополуччя коней мають бути включені власники, ветеринарні лікарі (що обслуговують коня) та експерти.

Безумовно, у поєднанні з благополуччям коней, безсумнівно, важливе значення має розроблення алгоритму біобезпеки на конезаводах у менеджменті коней з акцентами на епізоотологію хвороб, умови вакцинації, дезінфекцію і санацію, аналіз критичних точок допуску тварин на конеферму і менеджмент руху на підприємстві, а також враховується пестконтроль і оцінка індикаторів емерджентних ситуацій, що повинно бути основою розробки Національного стандарту біобезпеки на рівні ферм і об'єктів для конярства в Україні.

Ключові слова: благополуччя, коні, біобезпека, якість життя, годівля, утримання, менеджмент

Актуальність. Останнім часом усе більше уваги приділяється етичному поводженню з тваринами, й одним з індикаторів гуманного ставлення до них є рівень благополуччя.

«Благополуччя тварин» це комплексне поняття, яке означає фізичний, психічний і природний стан тварин у певний момент і можливість задовольняти свої потреби. Благополуччя тварин дає нам

можливість зрозуміти стан тварини в цей час, як тварина справляється з умовами, у яких вона перебуває та можливі наслідки в перспективі.

Вчені намагалися визначити поняття благополуччя так, щоби його можна було об'єктивно оцінити стан тварини, але досі не має загальновизнаних наукових критеріїв.

Благополуччя важко виміряти і тому оцінка поведінкової, фізіологічної та імунологічної

Недосєков В. В., Криця Я. П.

реакцій на екологічні виклики, приймаються, як найкращі опосередковані докази суб'єктивного стану тварини [25].

Благополуччя тварин є передумовою для якісного й надійного тваринництва. Тому, забезпечення системного менеджменту коней, що сприяє благополуччю тварин, не тільки знаходить підтримку громадськими організаціями, федераціями кінного спорту й широкою громадськістю, але також пов'язано з досягненням відповідних рівнів розвитку програм щодо рекреативних груп та спортивних коней. Вважаємо, що оцінювання благополуччя коней є однією з основ продуктивних, ефективних і стійких виробничих систем [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Благополуччя тварин відіграє важливу роль в оцінюванні якості життя тварин і внесення в них позитивних змін. Незалежно від типу використання тварин в нашому житті (спортивна, робоча, рекреаційна групи коней) благополуччя тварин є об'єктом не тільки вчених, біологів, спеціалістів ветеринарної медицини, а й урядів, недержавних організацій (NGO), асоціацій, споживачів і звичайних громадян.

Рівень благополуччя вважається достатнім (належним), якщо тварина відчуває себе комфортно, перебуває у безпеці, належно годується та не потерпає від болю, страху і

страждань.

На думку С. Lesimple [20] благополуччя тварин визначається, як хронічний стан, що відображає суб'єктивне сприйняття ситуації. Оскільки можна перебувати в належному стані загального благополуччя та, тим не менш, відчувати гострий страх або біль, і навпаки, короткострокові позитивні емоції можуть бути випробувані під час зниження благополуччя.

Вважаємо, що благополуччя тварин є візитною карткою у світ інноваційного тваринництва і є основою сталого розвитку суспільства [6].

Отже, більшість вчених визначають благополуччя тварин, як складну багатогранну концепцію, яка ґрунтується на суб'єктивному сприйнятті організмом хронічної ситуації, але однозначні в думці, що благополуччя тварин повинно розглядатися з погляду концепції «п'яти свобод». Уперше «п'ять свобод» були введені Радою з благополуччя продуктивних тварин (FAWC) у Великобританії і прийняті в усьому світі, як базовий інструмент, за допомогою якого можна проводити SWOT аналіз будь-якої системи утримання тварин [3].

Так, С. М. Mejdell [22] довела необхідність оцінювання утримання коней із позиції благополуччя й показала, що коні, що містяться в одиночних стійлах, позбавлені нормальної соціальної поведінки.

Недосєков В. В., Криця Я. П.

Постійне групове утримання коней на пасовище задовольняє поведінкові потреби, такі як соціальні контакти, вільне пересування, а самі коні є більш здоровими [22].

У подальшому О. М. Соболев [7], встановила, що пасовищне утримання коней найбільшою мірою відповідає їхнім фізіологічним потребам, а молоді коні правильно розвиваються, коли мають регулярний моціон, під час якого зміцнюються кістки, суглоби і зв'язки, а гра з однолітками допомагають формуванню здорової нервової й серцево-судинної систем, розвитку гнучкості і спритності в коней, а також нормальної соціальної поведінки [7].

У 2014 р. Європейська комісія провела дискусії з питань благополуччя сімейства Кінських (Equidae), поміж різних стейкхолдерів і визнала, що в ЄС є низка проблем щодо благополуччя, які детально представлені в звіті World Horse Welfare і Єврогрупи [16]. Це було каталізатором законодавчих змін, і вже в травні 2016 р. МЄБ прийняла главу про благополуччя робочих непарнокопитних в Кодексі здоров'я наземних тварин.

У грудні 2017 р. у Великобританії був опублікований Звід правил з утримання коней, поні, вісликів та їхніх гібридів [14], який визначає потребу коня в благополуччі (належні умови утримання, ескорації й чиста вода, спілкування з родичами, захист від болю,

страждань, травм та контроль хвороб [14].

У 2017 р. в Австралії прийнято протокол «Політика благополуччя коней» [9], що ґрунтується на Австралійському протоколі про благополуччя коней (2011 р.) і визначає регламенти забезпечення благополуччя коней усіма стейкхолдерами (індивідуальні, мініферми, кінні організації та ін.).

Minero M. [23] як пріоритети благополуччя коней визначила утримання й управління та рекомендує приділяти особливу увагу для благополуччя коней на етапах ризику, таких як відлучення або транспортування [23].

На думку D. Luna [21], яка порівнювала рівень благополуччя робочих коней у Чилі й різні стратегії вдосконалення благополуччя робочих коней, важливо передбачати оцінку статусу благополуччя, а також оцінку взаємовідносин людини і тварин у кожному геокультурному контексті [21].

Метою нашої роботи є аналіз стану питання благополуччя коней і перспективи розвитку й імплементації на національному та європейському рівнях.

Методи. У роботі використані методи аналізу, синтезу, узагальнення науково-методичної та спеціальної літератури щодо благополуччя коней та матеріали досліджень закордонних вчених та результати власних експертних оцінок.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналізуючи результати досліджень, в яких проводилася оцінка благополуччя тварин, встановлено, що існують загальні проблеми благополуччя у різних видів тварин, що актуалізує важливі питання, зокрема, благополуччя коней. Благополуччя коней – тема, до якої збільшується увага суспільства в більшості країн світу і ця увага призводить до змін в поглядах власників ферм, організаторів спортивних змагань, федерацій та громадян.

Аналіз питань стану благополуччя коней, свідчить, що в різних країнах і у різних авторів різняться (недостатня обізнаність власників, щодо благополуччя коней (включаючи фізіології та етології коня), застосування невідповідних підходів менеджменту коней та біобезпеки, використання невідповідних пристосувань, що обмежують поведінку і рух тварини, невідповідні методи тренувань та перебування коней в умовах, які не відповідають їх фізичним, аліментарним або поведінковим потребам.

Дослідження J. L. Ireland [18] виявило маніфестацію клінічних ознак різної патології (надмірна вага, дерматологічні, офтальмологічні та стоматологічні відхилення, кульгавість, аномалії копит) у геріатричних коней, які істотно знижують їхнє благополуччя [18].

Вважаємо, що чітке визначення проблем і ідентифікація чинників ризику цих станів дасть змогу спрямувати ветеринарну практику, інформованість власників і благополуччя коней в універсальному напрямі.

Для визначення стану проблеми благополуччя коней у Великобританії, S. V. Horseman [17] провів 31 засідання фокус-груп з участю всіх стейкхолдерів, і встановив низку проблем (благополуччя, пов'язані зі здоров'ям, менеджментом, верховою їздою й навчанням/неналежне використання засобів навчання, недостатня або надмірна вага коней, цілодобове перебування в стайнях) [17].

Для всебічного розуміння та пріоритетизації низки проблем, пов'язаних з благополуччям коней в Великобританії, F. C. Rioja-Lang [24] використовувала метод Дельфі (Delphi), і встановила, що найбільш актуальними проблемами є виявлення страждань тварин, з визначенням ступеню та тривалості прояву [24]. У подальшому F. Rioja-Lang [25] провела пріоритетизацію питань благополуччя продуктивних тварин, отримала експертні висновки і сформували систему оцінювання благополуччя тварин у реальних умовах, що вважаємо треба враховувати в нашій країні.

У світовій практиці для оцінки благополуччя коней на фермах використовують Протокол

Недосєков В. В., Криця Я. П.

оцінювання благополуччя коней – AWIN (Animal Welfare Indicator for Horse), розроблений в університеті Мілана (Італія) за підтримки Кембриджського, Лісабонського університетів, а також навчальних закладів Чехії, Іспанії, Бразилії, США та ін. [10].

Аналогічно, для оцінювання благополуччя ослів і їх гібридів, на підставі AWIN було створено посібник та виділені основні моменти з утримання, догляду, навчання та використання ослів і гібридів ослів [16].

Для оцінювання благополуччя спортивних коней, під час проведення змагань використовується Ветеринарний Регламент (ВР) Міжнародної федерації кінного спорту (FEI) [1]. З 1 січня 2020 року набуло чинності 14-е видання ВР FEI, і відповідно до Кодексу благополуччя коней FEI, що входить у ВР, благополуччя коней – це основний принцип, який має дотримуватися під час проведення будь-яких змагань [1].

Для того, щоб оцінити благополуччя коней, треба використовувати певні системи оцінки благополуччя на основі імплементації критеріїв (індикаторів), які мають бути достовірними, надійними й адаптованими для оцінки благополуччя коней [11].

Методичні прийоми для оцінювання ступеня благополуччя, характеризують стан тварини, як за зовнішніми, так і внутрішніми

показниками (стрес, захворюваність, летальність, репродуктивні порушення, поведінкові функції та ін.), а також на об'єктивні та суб'єктивні.

Найбільш поширеним проявом низького рівня благополуччя тварин є стрес, маркером якого виступає, насамперед, їх поведінка, але об'єктивне судження про розвиток стресу й рівень благополуччя тварини дає змогу зробити кількісний гематологічний аналіз (глюкоза, катехоламіни, кортизол, вазопресин, окситоцин, лейкоформула) й інтерпретація експерта. Дональд Брум (2004) вважає, що зв'язок між стресом і благополуччям є дуже чітким: стрес – благополуччя є поганим і апріорі не може бути належним [12].

Базуючись на холістичному підході, варто сказати, що стрес-фактори через нервову та ендокринну системи негативно впливають на всі ланки імунітету, індукують імунодефіцити та супресують формування специфічного імунітету, що в подальшому відображається на рівні благополуччя [4].

Конярська галузь є важливим сектором економіки ЄС завдяки адаптації коней до різних видів діяльності (племінне розведення, дозвілля і спорт, освіта), а також захопленню людей кіньми (як бізнес, або як хобі), тому благополуччя викликає все більше занепокоєння через обмеження чинного

Недосєков В. В., Криця Я. П.

законодавства ЄС, яке різниться між країнами і не охоплює всі аспекти благополуччя [15].

Однак, більшість коней в ЄС утримуються любителями (аматорський спорт і тварини хобі-групи). У Великобританії, на більшості коней їздять і тренують їх власники, а не професіонали, що може привести до певних проблем з благополуччям тварин [24].

Благополуччя коней знаходиться в центрі уваги суспільства і вкрай важливо розробити рейтингову систему оцінки благополуччя. Аналогічна система була розроблена в Німеччині на основі 335 потенційних індикаторів, пов'язаних із тваринами, з урахуванням усіх систем менеджменту коней і кліматичних умов утримання. У результаті були рекомендовані 19 індикаторів, які можуть виступати в якості консалтингового інструменту для оптимізації, як власне благополуччя коней, так і системи менеджменту коней [11].

Цей стан справ вимагає створення уніфікованої системи оцінювання благополуччя коней. Безумовно, важливим проривом є протокол ЄС з оцінкою благополуччя коней (AWIN, 2015), проте не дивлячись на використання достовірних, науково підтверджених показників, протокол має певні недоліки (аналіз тільки коней індивідуального утримання) і є недостатнім для об'єктивної

оцінювання благополуччя тварин.

Аналіз різних систем оцінювання передбачає, що більш вдалим варіантом є система Weihenstephan (наукове обґрунтування даних і оцінка індикаторів) в аспекті наукових критеріїв якості «обґрунтованість, надійність і практичність»), яка може бути застосована, як для індивідуального і групового утримання спортивних коней і рекреаційних груп коней [11, 13].

Порівняльний аналіз двох систем оцінювання благополуччя (AWIN і Weihenstephan) показав, що за системою Weihenstephan переважна більшість індикаторів оцінки благополуччя (74,03%) є достовірними, об'єктивними і практичними (248 з 335 потенційних індикаторів), однак інші потребують удосконалення [11].

Отже, проблема благополуччя і захисту коней актуальна не тільки в Україні, але і в ЄС. Так, у 2012 року НГО з захисту й переселенню коней в Англії й Уельсі опублікували звіт, демонструючи зростаюче число коней і поні, які потребують допомоги, та детально описали проблеми, з якими стикаються тварини [19].

В Україні, упродовж останніх 30 років поголів'я коней скоротилося втричі і продовжує зменшуватися. У 1991 р. кількість коней в Україні становила 738 тис. гол., а зараз залишилося тільки 224 тис. гол.,

Недосєков В. В., Криця Я. П.

дякуючи ентузіастам, які вважають, що конярство має розвиватися всупереч усьому [2].

Оцінка благополуччя коней в Україні або не проводиться взагалі або проводиться епізодично і, в основному, спрямована на окремі показники здоров'я тварин (оцінка стану тіла, кульгавість і т. ін.). Водночас Соболь О.М., рекомендує комплексні критерії оцінки стану тіла (BCS), рівня гідратації, шкали болю або кульгавості, кардіореспіраторних систем. Показники оцінювання благополуччя коней розділені на об'єктивні (інтегральні показники якості життя QoL, активності повсякденного життя (ADL), смертності й суб'єктивні – показники психологічного стану (PS) і «загальної насолоди життям» (TEL) [8].

В Україні необхідно встановлення критеріїв та розробка системи оцінювання благополуччя коней, вдосконалення законодавчої бази та імплементація в практику.

Так, з метою обговорення складних питань, що стосуються етології, благополуччя і здоров'я коней, а також питань освіти для фахівців ветеринарної сфери 27 листопада 2019 р. на міжнародному форумі кінної спільноти України "Horse&I" засідала робоча група з ветеринарії, яка розробила план рекомендованих дій для стейкхолдерів (федерації, ветеринарів, коневласників,

державних служб та ін.) і було рекомендовано розробити і впровадити критерії оцінювання благополуччя коней, за якими можна було б проводити експертизу благополуччя тварин [5].

До таких критеріїв рекомендуємо віднести: менеджмент у конегосподарстві, рівень підготовки і якість роботи персоналу, стан споруд і обладнання стайні, система годівлі, тренування, здоров'я та ін. Крім того, необхідно впровадити критерії збереження стану благополуччя коней під час транспортування і під час участі в спортивних заходах.

Рекомендовано, щоби за рівнем благополуччя коней, федерація кінного спорту проводила регулярну інспекцію й сертифікацію спортивних стайнь.

Питання благополуччя коней і етики є одним із найважливіших у кінному спорті в Європі й без вирішення цього питання в Україні, гармонізація з Європою неможлива.

Аналіз стану проблеми щодо статусу коней у законодавстві, розкрило істотні відмінності в Україні та Європі. Безумовно ми сподіваємося, що законодавчі аспекти благополуччя коней в Україні будуть набувати нову форму з прийняттям нового Закону «Про ветеринарну медицину та благополуччя тварин» (№ 3318), який розроблено з метою системного та комплексного регулювання суспільних відносин щодо захисту

Недосєков В. В., Криця Я. П.

здоров'я та забезпечення благополуччя тварин..... з урахуванням міжнародних зобов'язань України, зокрема, в рамках Угоди про асоціацію з ЄС (<https://cutt.ly/Lk0JlZ1>).

Закон врегульовує ключові питання щодо захисту здоров'я та забезпечення благополуччя тварин, імплементує 14 актів Європейського Союзу (<https://www.rada.gov.ua/news/Povido mlennya/202835.html>).

У контексті благополуччя тварин представляє інтерес Розділ VI «Благополуччя тварин», а 2020 році Мінекономіки України розроблено проект наказу «Про затвердження Вимог до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання» (<https://cutt.ly/hgBe9AN>) і в українське законодавство буде імплементовано вимоги ще 5 актів права.

Однак, у цих регламентах не відображено благополуччя коней, що є великою прогалиною, яка вимагає зосередження зусиль кінних федерацій України та громадськості до актуалізації питань благополуччя коней.

Негативним акцентом благополуччя коней є обізнаність та освіта фахівців щодо благополуччя. Цей факт вимагає підключення стандартів ЕС щодо організації освітнього процесу, популяризації професії ветеринарного лікаря для коней поміж студентів і абітурієнтів,

кооперація з міжнародними університетами та організації освітніх програм і стажувань для лікарів, які є в FEI.

Разом із колегами та міжнародною групою експертів із ветеринарних питань нами були розроблені рекомендації та пропозиції (Action Plan) для федерації, ветеринарів, коневласників та державних служб. Базовими аспектами є створення асоціації ветеринарних лікарів із забезпечення здоров'я і благополуччя коней; розробка критеріїв тестування статусу здоров'я коней; розробка критеріїв оцінювання благополуччя коней для різних груп (спортивні, рекреаційні); розглянути законодавчі аспекти щодо здоров'я і благополуччя коней в Україні; організувати програму навчання та стажування для українських ветеринарних спеціалістів за допомогою FEI та EEF [5].

Висновки і перспективи.

Благополуччя коней характеризується, як складна багатогранна концепція, яка ґрунтується на суб'єктивному сприйнятті організмом хронічної ситуації та базується на дотриманні «п'яти свобод», які повинні бути забезпечені тваринам, що містяться в умовах неволі. Коня, щодо якого дотримуються всі п'ять правил, можна назвати благополучним або «умовно щасливим».

Наукові розробки в області

Недосєков В. В., Криця Я. П.

поведінки і благополуччя коней сприяють обміну інформацією між теоретичними і практичними знаннями з акцентами на умови утримання, розвиток тіла і тренування коней, а також кінний менеджмент.

Відповідний менеджмент коней, який передбачає соціальні контакти, обов'язковий щоденний моціон, пропорційність грубих кормів та дієтологія, сучасне застосування принципів тренінгу коней, дотримання умов відлучення лошат і транспортування коней є пріоритетними чинниками у формуванні благополуччя коней.

Аналіз стану благополуччя свідчить про необхідність розробки системи оцінювання благополуччя коней і її імплементації в Україні, вдночас, враховуючи об'єктивні й суб'єктивні показники, у систему оцінювання благополуччя коней мають бути включені власники, ветеринарні лікарі (що обслуговують коня) та експерти.

Крім того, для проведення моніторингу, оцінки і нагляду за благополуччям коней, необхідно створити групу експертів з оцінювання благополуччя коней, які на основі сучасних підходів і методології зможуть провести оцінку благополуччя та розробити рекомендації щодо покращення благополуччя в кожному випадку.

Вважаємо, що необхідна система оцінювання благополуччя коней як

консалтинговий інструмент, для стандартизації обстеження і аналізу благополуччя, для розробки заходів оптимізації менеджменту коней, який повинен бути основним документом роботи кінних асоціацій України. Більш того, подібна система дозволить підняти рівень благополуччя коней, провести аналіз ризиків в рамках орієнтованого на майбутнє управління поголів'ям. Так, ветеринари, практикуючі конярі та власники можуть у значній мірі виграти від цього консультативного інструменту.

Безумовним пріоритетом є ідентифікація чинників ризику ймовірного виникнення негативного благополуччя коней та розробка законодавчих актів щодо благополуччя коней в Україні.

Рекомендації і перспектива подальших досліджень. Подальші наукові розробки в благополуччі коней можуть надати цінні знання, необхідні для задоволення основних потреб домашніх коней. Безумовно, у поєднанні з благополуччям коней, безсумнівно, важливе значення має розробка алгоритму біобезпеки на конезаводах у менеджменті коней з акцентами на епізоотологію хвороб, умови вакцинації, дезінфекцію й санацію, аналіз критичних точок допуску тварин на конеферму й менеджмент руху на підприємстві, а також враховується пестконтроль і оцінка індикаторів емерджентних ситуацій, що повинно бути основою

Недосєков В. В., Криця Я. П.

розробки Національного стандарту біобезпеки на рівні ферм і об'єктів для конярства в Україні.

Вважаємо, що на наступному етапі роботи доцільно провести експертні оцінювання благополуччя коней із використанням методу Дельфі за участю ветеринарних фахівців із хвороб коней і оцінці кожної проблеми за шкалою Лайкерта. Проведені дослідження дозволять в подальшому зосередити

зусилля на найбільш нагальних проблемах благополуччя коней.

Розробка та вдосконалення законодавства щодо благополуччя коней повинні бути пріоритетом федерації і суспільства та якщо відсутня і не імplementована (не проводиться) система оцінювання благополуччя коней, то повинен бути механізм заборони проведення змагань, виставок та інших заходів.

Список використаних джерел

1. Ветеринарний регламент. Международная федерация конного спорта FEI (14-е изд., 2018 г., действует с 1 января 2020 г.). URL: https://fksr.org/files/uploads/Veterinarnyj_reglament_FEI_2020.pdf

2. Коні на переправі. Як виживає українське конярство. 25.12.2020. URL: <https://hromadske.ua/posts/koni-na-perepravi-yak-vizhivaye-ukrayinske-konyarstvo>

3. Кос'янчук Н. І., Недосєков В. В. Здоров'я та добробут тварин. *Научний взгляд в будуще*. 2016. С. 18-23

4. Криця Я. П. Імунний статус і його корекція у коней чистокровної та української верхових порід: автореф. дис. ... канд. вет. наук: 03.00.13 / Нац. аграр. університет. Київ, 2007. 22 с.

5. Міжнародний форум кінної спільноти України "Horse&I", 2019. URL: <http://fksk.org.ua/images/2020/Dokumenty/Veterinariya-mini.pdf>

6. Недосєков В. В., Кравченко А. Г., Клейменов І. С., Клейменова Н. В. Благополучие кур-несушек в индустриальном производстве. *Вестник аграрной науки*. 2020. №4(85). С. 66-77. URL: 10.17238/issn2587-666X.2020.4.66

7. Соболев О. М. Екологічно-обґрунтовані стратегії випасання коней як засіб запобігання пасовищної дигресії. III Міжнар. наук.-практ. конф. «Екологічні проблеми навколишнього середовища та раціонального природокористування в

контексті сталого розвитку»: зб. мат. (22-23 жовтня 2020, м. Херсон). Херсон, 2020. С. 580-583.

8. Соболев О. М. Огляд основних підходів до оцінки якості життя коней геріатричної групи. *Таврійський науковий вісник*. 2020. №115. С. 216-224. URL: <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2020.115.31>

9. Australian Horse Industry Council. Pony club Australia. Horse Welfare Policy. 2017. URL: www.horsecouncil.org.au

10. AWIN, AWIN Welfare Assessment Protocol for Horses, 2015.80 p. URL: doi: 10.13130 / AWIN_HORSES_2015

11. Baumgartner, M., Zeitler-Feicht, M. Beurteilung der Tiergerechtheit von Pferdehaltungen – Entwicklung, Aufbau und Beratungsmöglichkeit anhand des Weihenstephaner Bewertungssystems. *Tierärztl. Umschau* 72. 2017. Pp. 331-339.

12. Broom, D. M. Bienestar animal. In *Etologia Aplicada* ed. F.Galindo Maldonado and A. Orihuela Trujillo,. U.N.A.M.: Mexico City (in Spanish). 2004. Pp. 51-87. URL: https://ciwf.in.ua/wp-content/uploads/2015/06/AW_Broom.pdf

13. Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz (BMELV)/ Waldbericht der Bundesregierung 2009. Juni 2009. URL: https://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/DE/_Tiere/Tierschutz/Tierversuche/2009-TierversuchszahlenGesamt.html

Недосєков В. В., Криця Я. П.

14. Code of practice for the welfare of horses, ponies, donkeys and their hybrids. December, 2017. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/code-of-practice-for-the-welfare-of-horses-ponies-donkeys-and-their-hybrids#history>

15. Costa E. Dalla, Murray L., Dai F., Canali E., Minero M. Equine on-farm welfare assessment: a review of animal-based indicators. *Animal Welfare*. 2014. No. 23. P. 323-341. URL: doi: 10.7120/09627286.23.3.323

16. Guide to good animal welfare practice for the keeping, care, training and use of donkeys and donkey hybrids. 2020. URL: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_platform_platform_guide_donkeys.pdf

17. Horseman, S. V., Buller, H., Mullan, S., Whay, H. R. Current Welfare Problems Facing Horses in Great Britain as Identified by Equine Stakeholders. *PLoS ONE*. 2016. Vol. 11. No. 8: e0160269. URL: doi:10.1371/journal.pone.0160269

18. Ireland, J. L., Clegg, P. D., McGowan, C. M. et al. Disease prevalence in geriatric horses in the United Kingdom: veterinary clinical assessment of 200 cases. *Equine Veterinary Journal*. 2012. № 44. P. 101–106. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21668494>. DOI: 10.1111/j.2042-3306.2010.00361.x

19. Left on the verge: In the grip of a horse crisis in England and Wales. 2013. URL: <https://www.redwings.org.uk/sites/default/files/Left%20on%20the%20verge%20-%20in%20the%20grip%20of%20an%20equine%20crisis%20in%20England%20and%20Wales%202013.pdf>

20. Lesimple, C. Indicators of Horse Welfare: State-of-the-Art Clémence Lesimple. *Animals*. MDPI. 2020. Vol. 294. No. 10. URL: <https://hal-univ-rennes1.archives-ouvertes.fr/hal-02477496>. DOI: 10.3390/ani10020294

21. Luna, D., Vásquez, R. A., Rojas, M., Tadich, T. A. Welfare status of working horses and owners perceptions of their animals. *Animals*. 2017. Vol. 56. No. 7. URL: doi:10.3390/ani7080056. www.mdpi.com/journal/animals

22. Mejdell, C. M. Keeping of horses - from an animal welfare point of view. *NORSK Veterinærtidsskrift*. 2004. Vol. 116. No. 2 P. 85-94. URL: https://www.researchgate.net/publication/255814982_Keeping_of_horses_from_an_animal_welfare_point_of_view

23. Minero, M., Canali, E. Welfare issues of horses: an overview and practical recommendations. *Italian Journal of Animal Science*. 2009. Vol. 8:sup1. P. 219-230, URL: DOI: 10.4081/ijas.2009.s1.219. <https://doi.org/10.4081/ijas.2009.s1.219>

24. Rioja-Lang, F. C., Connor, M., Bacon, H. and Dwyer, C. M. Determining a Welfare Prioritization for Horses Using a Delphi Method. *Animals*. 2020. Vol. 647, No. 10. URL: doi:10.3390/ani10040647 www.mdpi.com/journal/animals

25. Rioja-Lang, F. C., Connor, M., Bacon, H. J., Lawrence, A. B. Dwyer, C. M. Prioritization of Farm Animal Welfare. Issues Using Expert Consensus. *Front. Vet. Sci*. 2020. Vol. 6. No. 495. URL: doi: 10.3389/fvets.2019.00495.

References

1. Veterynarnyi rehlyment. Mizhnarodna federatsiia kinnoho sportu FEI (14-e vyd., 2018 r., diie z 01.01.2020) [Veterinary regulations. Fédération Equestre Internationale FEI (14th ed., 2018, effective January 1, 2020)]. Available at: https://fksr.org/files/uploads/Veterinarnyj_reglament_FEI_2020.pdf

2. Koni na perepravi. Yak vyzyhaie ukrainske koniarstvo [Horses at the crossing. How Ukrainian horse breeding survives]. 25.12.2020. Available at: <https://hromadske.ua/posts/koni-na-perepravi-yak-vizhivaye-ukrayinske-konyarstvo>

3. Kos'yanchuk, N., Nedosekov, V. (2016). Zdorovya ta dobrobut tvaryn [Animal health and welfare]. Intellectual potential of the xxi century, 18-23. Available at: <http://www.sworld.education/conference/year-conference-sw/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/nov-2016>

4. Krytsia, Y. P. (2007). Imunnyi status i yoho korektsiia u konei chystokrovnoi ta ukrainskoi verkhovnykh porid [Immune status and its correction at the horses of Purebred

Недосєков В. В., Криця Я. П.

Saddle and Ukrainian Saddle breeds]. National Agrarian University. Kyiv. 22s.

5. Mizhnarodnyi forum kinnoi spilnoty Ukrainy "Horse&I" [International forum of the equestrian community of Ukraine "Horse&I"]. (2019). Available at: <http://fksk.org.ua/images/2020/Dokumenty/Veterinariya-mini.pdf>

6. Nedosekov, V. Kravchenko, A., Kleimenov, I. (2020). Blahopoluchchia kureinesuchok v industrialnomu vyrobnytstvi [Welfare of laying hens in the industrial production]. Bulletin of Agricultural Science, 4 (85), 66-77. Available at: 10.17238/issn2587-666X.2020.4.66.

7. Sobol, O. (2020). Ekolohichno-obgruntovani stratehii vypasannia konei yak zasib zapobihannia pasovyshchnoi dyhresii [Environmentally sound strategies for grazing horses as a means of preventing pasture digression]. III International Scientific and Practical Conference «Ecological problems of the environment and rational nature management in the context of sustainable development». (October, 22-23, 2020). Kherson. P. 580-583.

8. Sobol, O. (2020). Ohliad osnovnykh pidkhodiv do otsinky yakosti zhyttia konei heriatrychnoi hrupy [An overview of the main approaches to the evaluation of the quality of life of geriatric horses]. Tavrichesky scientific bulletin, 115, 216-224. Available at: <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2020.115.31>

9. Australian Horse Industry Council. Pony club Australia. Horse Welfare Policy (2017). Available at: www.horsecouncil.org.au

10. AWIN (2015). AWIN Welfare Assessment Protocol for Horses, 80. doi: 10.13130 / AWIN_HORSES_2015

11. Baumgartner, M., Zeitler-Feicht, M. (2017). Beurteilung der Tiergerechtheit von Pferdehaltungen – Entwicklung, Aufbau und Beratungsmöglichkeit anhand des Weihenstephaner Bewertungssystems. Tierärztl. Umschau 72. Pp. 331-339.

12. Broom, D. M. (2004). Bienestar animal. In Etologna Aplicada ed. F.Galindo Maldonado and A. Orihuela Trujillo, U.N.A.M.: Mexico City (in Spanish). Pp. 51-87. Available at: https://ciwf.in.ua/wp-content/uploads/2015/06/AW_Broom.pdf

13. Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz (BMELV)/ Waldbericht der Bundesregierung 2009. Juni. (2009). Available at: https://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/DE/_Tiere/Tierschutz/Tierversuche/2009-TierversuchszahlenGesamt.html

14. Code of practice for the welfare of horses, ponies, donkeys and their hybrids (2017). Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/code-of-practice-for-the-welfare-of-horses-ponies-donkeys-and-their-hybrids#history>

15. Costa, E. D., Murray, L., Dai, F., Canali, E., Minero, M. (2014). Equine on-farm welfare assessment: a review of animal-based indicators. Animal Welfare, 23, 323-341. doi: 10.7120/09627286.23.3.323

16. Guide to good animal welfare practice for the keeping, care, training and use of donkeys and donkey hybrids (2020). Available at: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_platform_plat-conc_guide_donkeys.pdf

17. Horseman, S. V., Buller, H., Mullan, S., Whay, H. R. (2016). Current Welfare Problems Facing Horses in Great Britain as Identified by Equine Stakeholders. PLoS ONE, 11, 8, e0160269. doi:10.1371/journal.pone.0160269

18. Ireland, J. L., Clegg, P. D., McGowan, C. M. et al. (2012). Disease prevalence in geriatric horses in the United Kingdom: veterinary clinical assessment of 200 cases. Equine Veterinary Journal, 44, 101–106. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21668494>. DOI: 10.1111/j.2042-3306.2010.00361.x

19. Left on the verge: In the grip of a horse crisis in England and Wales (2013). Available at: <https://www.redwings.org.uk/sites/default/files/Left%20on%20the%20verge%20in%20the%20grip%20of%20an%20equine%20crisis%20in%20England%20and%20Wales%202013.pdf>

20. Lesimple, C. (2020). Indicators of Horse Welfare: State-of-the-Art Clémence Lesimple. Animals. MDPI, 294, 10. Available at: <https://hal-univ-rennes1.archives->

Недосєков В. В., Криця Я. П.

ouvertes.fr/hal-02477496.
10.3390/ani10020294

DOI:

practical recommendations. Italian Journal of
Animal Science, 8:sup1, 219-230. doi:
10.4081/ijas.2009.s1.219.21. Luna, D., Vásquez, R. A., Rojas, M.,
Tadich, T. A. (2017). Welfare status of working
horses and owners perceptions of their animals.
Animals, 56, 7. doi: 10.3390/ani7080056.
Available at: www.mdpi.com/journal/animals22. Mejdell, C. M. (2004). Keeping of
horses - from an animal welfare point of view.
NORSK Veterinærtidsskrift, 116, 2, 85-94.
Available at:
https://www.researchgate.net/publication/255814982_Keeping_of_horses_from_an_animal_welfare_point_of_view23. Minero, M., Canali, E. (2009).
Welfare issues of horses: an overview and24. Rioja-Lang, F. C., Connor, M.,
Bacon, H. and Dwyer, C. M. (2020).
Determining a Welfare Prioritization for Horses
Using a Delphi Method. Animals, 647, 10.
doi:10.3390/ani10040647 Available at:
<https://www.mdpi.com/2076-2615/10/4/647>25. Rioja-Lang, F. C., Connor, M.,
Bacon, H. J., Lawrence, A. B. Dwyer, C. M.
(2020). Prioritization of Farm Animal Welfare.
Issues Using Expert Consensus. Front. Vet.
Sci., 6, 495. doi: 10.3389/fvets.2019.00495

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ БЛАГОПОЛУЧИЯ ЛОШАДЕЙ

В. В. Недосєков, Я. П. Крыця

Аннотация. В статье представлен анализ базовых понятий благополучия животных, которое является предпосылкой для качественного и успешного инновационного животноводства. Благополучие лошадей должно рассматриваться с позиции концепции «пяти свобод», которая должна находить отражение в жизни животных.

Целью статьи является анализ состояния вопроса благополучия лошадей и перспективы развития и имплементации на национальном и европейском уровнях.

Проведенный анализ свидетельствует о необходимости разработки системы оценки благополучия лошадей и ее имплементации в Украине, при этом, учитывая объективные и субъективные показатели, в систему оценки благополучия лошадей должны быть включены владельцы, ветеринарные врачи (обслуживающих лошади) и эксперты.

Безусловно, в сочетании с благополучием лошадей, несомненно, важное значение имеет разработка алгоритма биобезопасности на конезаводах в менеджменте лошадей с акцентами на эпизоотологию болезней, условия вакцинации, дезинфекцию и санацию, анализ критических точек допуска животных на конеферму и менеджмент движения на предприятии, а также учитывается пестконтроль и оценка индикаторов эмерджентных ситуаций, что должно быть основой разработки Национального стандарта биобезопасности на уровне ферм и объектов для коневодства в Украине.

Ключевые слова: благополучие, лошади, биобезопасность, качество жизни, кормление, содержание, менеджмент

WELFARE PROBLEMS OF HORSES

V. V. Nedosekov, Y. P. Krytsia

Abstract. *The article presents an analysis of the basic concepts of animal welfare, which is a prerequisite for quality and successful innovative animal husbandry. The horses welfare should be considered from the standpoint of the concept of the "five freedoms", which should be reflected in the lives of animals.*

The aim of the article is to analyze the state of the horses welfare and the prospects of development and implementation at the national and European levels.

The analysis indicates the need to develop a system for assessing the welfare of horses and its implementation in Ukraine, while, taking into account objective and subjective indicators, the system for assessing the welfare of horses should include owners, veterinarians (horse care) and experts.

Undoubtedly, in combination with the welfare of horses, it is important to develop an algorithm for biosecurity in the horses management with an emphasis on the epizootology of diseases, vaccination conditions, disinfection and analysis of critical points of admission to animals, which should be the basis for the development of the National Standard for Welfare and Biosecurity at the level of horse farms in Ukraine.

Keywords: *welfare, horse, biosecurity, quality of life, feeding, housing, management*